ODEL

Konsekvensutredning tema kulturminner og kulturmiljø

Norsk–finsk grensegjerde

Karasjok og Tana kommuner

Finnmark

2012

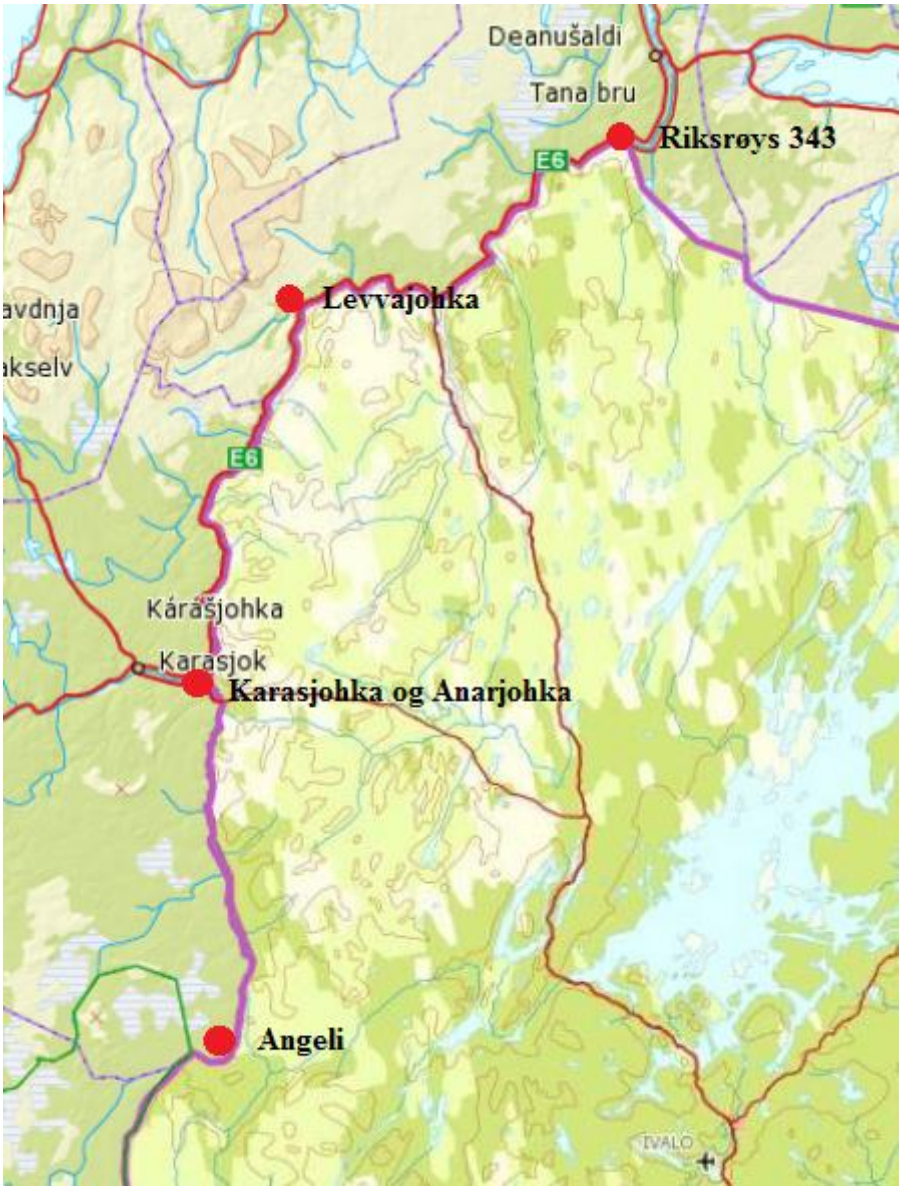

Oversiktskart over planområdet.
Kart: http://kart.statkart.no/adaptive2/default.aspx?gui=1&lang=2.
Bearbeidet: Odel.

Forord

I flere år har det vært problemer tilknyttet rein som trekker over grensen fra Norge til Finland. Dette medfører skader på jordbruksarealer og sammenblandinger med andre reinflokker.

Mange av problemene tilknyttet reintrekk over grensen, viser at dagens gjerder ikke fungerer tilfredsstillende. I den anledning skal det oppføres et reingjerde på norsk side, også langs strekninger hvor det i dag ikke er gjerde.

Oppføring av reingjerde langs den 200 km lange grensen må konsekvensutredes. Planlegging og utredning av konsekvensutredningen forestås av NaturRestaurering.

Foreliggende rapport utgjør deltemaet kulturminner og kulturmiljø. Utredningen av kulturminner og kulturmiljø ble utført av Odel. Denne rapporten er utarbeidet av arkeolog Torbjørn Røberg, mens kulturhistoriker Sidsel Kvarteig har hatt ansvaret for kvalitetssikring.

Ringerike, 30. oktober 2012

Torbjørn Røberg

Prosjektansvarlig

Innhold

0 SAMMENDRAG ... 5
0.1 Innledning ... 5
0.1.1 Tiltaket ... 5
0.1.2 Metode ... 5
0.2 Områdebeskrivelse og verdivurdering ... 5
0.3 Konsekvensvurdering ... 5
0.4 Avbøtende tiltak ... 5
0.5 Behov for supplerende undersøkelser ... 5
Konklusjon ... 6
1 INNLEDNING ... 7
1.1 Begrunnelse for tiltaket ... 7
1.2 Områdebeskrivelse ... 7
1.3 Tiltaksområdet ... 8
1.4 Influensområdet ... 8
1.5 Kulturmiljøets inndeling i delområder/strekninger ... 8
2 BESKRIVELSE AV TILTAKET OG PLANER FOR GJENNOMFØRING ... 9
3 METODE ... 11
3.1 Metodikk ... 11
3.2 Datagrunnlag ... 11
3.3 Verdi ... 11
3.4 Omfang ... 13
3.5 Konsekvens ... 13
3.6 Konsekvensvurdering ... 13
3.7 Utredning ... 14
3.8 Begreper og definisjoner ... 14
3.8.1 Kulturminner og kulturmiljø ... 14
3.8.2 Automatisk fredete kulturminner ... 15
3.8.3 Nyere tids kulturminner ... 16
3.8.4 SEFRAK ... 16
3.8.5 Skildring av delområder og kulturmiljø ... 16
3.8.6 Konflikt og direkte konflikt ... 16
3.8.7 Kulturminner ... 16
3.8.8 Kulturmiljø ... 17
3.8.9 Tiltaksområde ... 17
3.8.10 Influensområde ... 17
4 KULTURMINNER OG KULTURMILJØ ... 18
4.1 Kulturhistorisk utvikling ... 18
4.1.1 Forhistorisk tid (10 000 f.Kr.–1537 e.Kr.) ... 18
4.1.2 Nyere tid (1537–1900) ... 20
4.2 Automatisk fredete kulturminner ... 20
4.3 Automatisk fredete kulturminner i influensområdet ... 22
4.4 Potensielle funnområder for ikke-synlige kulturminner ... 22
4.5 Nyere tids kulturminner ... 23
4.6 Fredete bygninger ... 24
4.7 Nyere tids kulturminner i influensområdet ... 24
4.8 Kulturmiljø ... 25
4.8.1 Delområde/strekning fra Angeli til samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka ... 26
4.8.2 Delområde/strekning fra elvene Karasjohka og Anarjohka til Levvajohka ... 28

4.8.3 Delområde/strekning fra Levvajohka til Riksrøys 343 30
5 KONSEKVENSVURDERING 32
5.1 0-alternativet 32
5.2 Utbygging av grensegjerde 32
5.3 Konsekvens i driftsfasen 32
5.3.1 Omfang og konsekvenser av de ulike tiltaket 32
6 AVBØTENDE TILTAK 33
6.1 Vurdering av behov og mulighet for avbøtende tiltak 33
Grensegjerde 33
Konflikt 33
Konfliktreduksjon 33
6.2 Behov for supplerende undersøkelser 33
7 LITTERATUR, KART OG ANDRE KILDER 34

Vedlegg

Appendix 1 – Kartfesting av automatisk fredete kulturminnene
Appendix 2 – Kartfesting av fredete bygninger
Appendix 3 – Kartfesting av nyere tids kulturminner (SEFRAK)

0 SAMMENDRAG

0.1 Innledning

Boazodoallohálddahus, Reindriftsforvaltningen, Båatsoe-burriej reereme, ønsker å oppføre et reingjerde på norsk side for å hindre at rein trekker over til Finland.

0.1.1 Tiltaket

Utbyggingen består av påfølgende tiltak: Grensegjerde.

0.1.2 Metode

Utredningen er basert på utredningsprogram fastsatt av NVE og Statens vegvesens *Håndbok 140*: Konsekvensanalyser del – Ikke-prissatte konsekvenser – Metode (2006) og Riksantikvaren, 2003: *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar*.

0.2 Områdebeskrivelse og verdivurdering

Tiltaksområdet er innland, og består av lang og bred skogkledd elvedal med jordbruk delvis omgitt av vidde. Gjerdetraseen strekker seg langs elven Anarjohka fra Angeli (220 moh.) og går over i elven Deatnu (Tana) og stanser ved Riksrøys 343 (19 moh.).

Grensegjerdet strekker seg gjennom et område som har et høyt antall automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner.

Kulturmiljøs samlete verdi vurderes å være middels og regional.

0.3 Konsekvensvurdering

Grensegjerdet er planlagt i et område som har stor tetthet av automatisk fredete kulturminner, og gjerdet går der tettheten er størst.

Tiltakene kommer i direkte konflikt med flere automatisk fredete kulturminner.

Tiltak blir synlig fra et stort antall omliggende kulturminner.

0.4 Avbøtende tiltak

I utgangspunktet er det viktig å legge tekniske inngrep i terrenget slik at de synes minst mulig. Det lar seg vanskelig gjøre her. Avbøtende tiltak kan være å legge gjerdet utenom store sammenhengende automatisk fredete kulturminner der det er mulig og hensiktsmessig.

0.5 Behov for supplerende undersøkelser

Kulturmiljøet og strekningen vurderes samlet å ha stort arkeologisk interesse. Det er behov for supplerende undersøkelser.

Hele strekningen bør på utvalgte steder undersøkes nærmere for å finne andre typer kulturminner som boplasser og immaterielle samiske kulturminner.

Rapporten vurderer at det ikke behov for supplerende undersøkelser av nyere tids kulturminner siden disse ser ut til å være gjenstand for omfattende dokumentasjon.

Konklusjon

Grensen har stor tetthet med ulike typer kulturminner: 149 automatisk fredete kulturminner, 14 fredete bygninger og 302 nyere tids kulturminner. Kulturminnene er konsentrert langs elvene Anarjohka og Deatnu (Tana).

Grensegjerdet kommer i direkte konflikt med flere automatisk fredete kulturminner og vil bli synlig fra omtrent alle kulturminnene i kulturmiljøet.

Det må forventes at det ligger flere uregistrerte automatisk fredete kulturminner i området. Dette gjelder spesielt ikke-synlige automatisk fredete kulturminner (under overflaten) samt immaterielle samiske kulturminner.

Omfanget av tiltaket vurderes samlet å være: Middels negativt.
Konsekvensen av tiltaket vurderes å være: Liten/middels negativt.

1 INNLEDNING

1.1 Begrunnelse for tiltaket

Hensikten med reingjerdet mellom Norge og Finland er å hindre at rein kommer over grensen mellom de to riker, noe som har vårt et problem over flere år. Dette har medført skader på jordbruksarealer og sammenblandinger med andre reinflokker.

Figur 1-1: Oversiktskart over tiltaksområdet med inndeling av delområder/strekninger.
Kart: http://kart.statkart.no/adaptive2/default.aspx?gui=1&lang=2.
Bearbeidet: Odel.

1.2 Områdebeskrivelse

Karakteristisk for Finnmark er innlandets vidde samt kysten med flere store øyer og halvøyer samt brede fjorder omgitt av lave fjell. Dette medfører at fylket kan deles inn i tre landskapssoner – kyst, fjord og innland.

Tiltaksområdet er innland, og består av lang og bred skogkledd elvedal med en til dels bred elv, vidde/snaufjell og et stort skogsområde med myrer og vann. Gjerdetraseen strekker seg langs elven Anarjohka, fra Angeli (220 moh.) som går over i elven Deatnu (Tana) hvor grensegjerdet ender ved Riksrøys 343 (19 moh.).

Bosetting og jordbruk ligger i elvedalen der også tilnærmet alle kulturminnene ligger.

1.3 Tiltaksområdet

Tiltaksområdet er det området som blir direkte berørt av tiltaket under anleggs- og driftsfasen. Det er riksgrensen fra Angeli til Riksrøys 343, en distanse på vel 200 kilometer.

1.4 Influensområdet

Influensområdet er definert som det området hvor det antas at kulturminner og historiske verdier kan påvirkes indirekte av tiltaket. Influensområdets avgrensning er lagt på kulturhistoriske premisser, omfang av inngrepet ved det aktuelle tiltaket, topografi, vegetasjon samt kulturelt betingete visuelle/funksjonelle forhold og sammenhenger i landskapet.

1.5 Kulturmiljøets inndeling i delområder/strekninger

Delområdene er konstruert ut fra et areal der topografi og kulturminner sammen danner enhetlige landskapsrom (kulturmiljø), og hvor konsekvensene er like. De er laget for å gi en bedre forståelse av hvilke verdier kulturmiljøet er bygget opp av og inneholder.

Grensegjerdet strekker seg over 200 km. Inndelingen av strekningen er utført etter angivelse gitt i konkurransegrunnlaget.

Kulturmiljøet er inndelt i følgende tre delområder/strekninger:

1. Delområde/strekning fra Angeli til samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka
2. Delområde/strekning fra samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka til Levvajohka
3. Delområde/strekning fra Levvajohka til Riksrøys 343

2 BESKRIVELSE AV TILTAKET OG PLANER FOR GJENNOMFØRING

2.1 Kjøp av konsulenttjeneste - om utarbeidelse av utredning ihht plan og bygningsloven av grensegjerde mellom Norge og Finland.

«Reindriftssamenes flyttinger mellom årstidsbeitene har pågått i århundrer og lenge uten hinder av nasjonalstatsgrensene. Etter at Finland kom under russisk herredømme på begynnelsen av 1800-tallet, ble grensen mot Norge stengt i 1852.

Strekningen langs den norsk/finske grensen danner få naturlige hindringer for rein. Uten effektive sperringer vil rein fra de to landene krysse grensen med de ulemper dette vil medføre.

Den første konvensjonen som regulerer dette forholdet er fra 1922. Gjeldende konvensjon ble undertegnet i Helsingfors 3. juni 1981.

Gjeldende konvensjon avviker i substans ikke vesentlig fra 1952- konvensjonen. Gjerdetraseene ble noe endret, og det ble åpnet for en noe større gjerdeavstand fra riksgrensen enkelte steder. I tillegg ble fremgangsmåten ved tilbakeføring av rein som har krysset grensen forenklet. Det er oppført gjerder sammenhengende langs riksgrensen, unntatt strekningen Angeli til Riksrøys 343, en distanse på vel 200 kilometer.

Konvensjonen av 1981 er gjort til norsk lov, jf. lov i henhold til konvensjon av 3. juni 1981 mellom Norge og Finland om bygging av reingjerder og andre tiltak for å hindre at rein kommer over grensen mellom de to riker, av 11. mars 1983.

Under konvensjonens funksjonstid har det vært problemer med rein som har trukket over grensen. Dette har medført skader på jordbruksarealer og sammenblandinger med andre reinflokker. De siste årene har det vært flere tilfeller hvor norsk rein har krysset grensen og gjort skade på jordbruksarealer i Tanadalen. Dette har medført betydelige erstatningsutbetalinger over LMD sitt budsjett.

Årsakene til at reinen trekker over grensen er flere. Her kan det vises til manglende gjerde mellom Angeli til Riksrøys 343, et for høyt reintall i enkelte distrikter, endrede driftsforhold, samt klimatiske forhold som innebærer et endret trekk på reinen.

Mange av de problemene som man har knyttet til rein som trekker over grensen, viser at dagens grensegjerdekonvensjon ikke fungerer tilfredsstillende.

I medhold av konvensjonen er det oppnevnt en norsk/finsk reingjerdekommisjon på fire medlemmer som har ansvaret for å overvåke bygging og vedlikehold av gjerdestrekningene. Denne kommisjonen fremmet høsten 2007 forslag om at det gjennomføres en revisjon av konvensjonen. Konkret har kommisjonen fremmet forslag om at det oppføres et konvensjonsgjerde på norsk side også i det område hvor det i dag ikke er et gjerde. Videre at det utarbeides nye og mer funksjonelle og smidige erstatningsordninger i de tilfeller rein krysser grensen og gjør skade, samt at det gjennomføres en gjennomgang av samtlige gjerdestrekninger.

Etter kontakt med finske myndigheter har man startet forhandlinger om en revisjon av gjeldene konvensjon. Den norske forhandlingsdelegasjonen ledes av Landbruks- og matdepartementet. I tillegg er Utenriksdepartementet, reindriftsnæringen, politimyndigheten, Reindriftsforvaltningen og Fylkesmannen i Finnmark representert i den norske forhandlingsdelegasjonen.

Det tas sikte på at forhandlingene er avsluttet i løpet av høsten 2012.

I forbindelse med nevnte forhandlinger er det sentralt å få klarlagt mulige konsekvenser ved en eventuell oppføring av gjerder mellom Angeli og Riksrøys 343.»

Kilde: Boazodoallohálddahus, Reindriftsforvaltningen, Båatsoe-burriej reereme, 10.8.2012: *Konkurransegrunnlaget.*

3 METODE

Metoden bygger på Statens vegvesens *Håndbok 140*: Konsekvensanalyser del – Ikke-prissatte konsekvenser – Metode (2006).

3.1 Metodikk

I henhold til *Håndbok 140* er verdi, omfang og konsekvens tre sentrale begreper for vurdering og analyse av ikke-prissatte konsekvenser.

- Med verdi menes en vurdering av hvor verdifullt et område eller miljø er.
- Med omfang menes en vurdering av hvilke endringer tiltaket antas å medføre for de ulike miljøene eller områdene, og graden av denne endringen.
- Med konsekvens menes en avveining mellom de fordeler og ulemper et definert tiltak vil medføre.

3.2 Datagrunnlag

Analysen av temaet kulturminner og kulturmiljø bygger på innsamling av data/informasjon om registrerte automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner. Opplysninger hentes inn fra Riksantikvaren: Askeladden. Databasen for kulturminner, Sametinget, geoNorge: nasjonal geografisk portal, arkeologiske tilvekstkataloger ved universitet og museer samt fylkeskommunen (kulturvernetaten), Norsk lokalhistorisk institutt og kommunale biblioteker. I tillegg er lokalkjente personer kontaktet. Alle kulturminner i plan- og influensområdet som kan ha kulturhistorisk verdi er videre oppsøkt under befaring.

3.3 Verdi

Definisjonene i kulturminneloven er vid, i den anledning må utreder identifisere kulturmiljøene som har verdi.

Kriteriene for fastsettelse av verdi er et komplisert og sammensatt emne, og en verdifastsettelse vil derfor også måtte baseres på skjønn. Vurderinger i denne utredningen må kunne etterprøves av andre. Kulturminnene er derfor beskrevet og dokumentert med bilder.

Automatisk fredete kulturminner har pr. definisjon stor/nasjonal verneverdi som enkeltobjekter. I kulturmiljøer kan likevel verdien av et automatisk fredet kulturminne rangeres som stor/middels/liten i forhold til den betydning kulturminnet har for det aktuelle miljøet.

Verdier på objekter og områder fastsettes ut fra følgende kriterier:
– opplevelsesverdier: tilknyttet identitets- og symbolverdier
– kunnskapsverdier: tilknyttet historie (bygning, sosiale forhold, næringsliv, begivenheter)
– bruksverdier: økonomisk verdi, brukspotensial og pedagogisk verdi

I tillegg legges det til grunn kriterier som representativitet, sjeldenhet, alder, autentisitet, homogenitet, variasjon, tidsbilde, tidsdybde, miljøbetydning og struktur.

Verdiskalaen for kulturmiljø angis på en tredelt skala:
– stor verdi
– middels verdi
– liten verdi

Vurdering av kulturmiljøene bygger på kriteriene for kulturminnene i henhold til *Håndbok 140*. I hovedsak bør alle tre punktene oppfylles for å stedfeste deres verdi.

Type kulturmiljø	Liten verdi	Middels verdi	Stor verdi
Fornminner/ samiske kulturminner (automatisk fredet)	- Vanlig forekommende enkeltobjekter ute av opprinnelig sammenheng	- Representative for epoken/ funksjonen og inngår i en kontekst eller i et miljø med noe tidsdybde. - Steder det knytter seg tro/tradisjon til	- Sjeldent eller spesielt godt eksempel på epoken/funksjonen og inngår i en svært viktig kontekst eller i et miljø med stor tidsdybde - Spesielt viktige steder som det knytter seg tro/tradisjon til
Kulturmiljøer knyttet til primærnæringene (gårdsmiljøer/ fiskebruk/ småbruk og lignende)	- Miljøet ligger ikke i opprinnelig kontekst - Bygningsmiljøet er vanlig forekommende eller inneholder bygninger som bryter med tunformen - Inneholder bygninger av begrenset kulturhistorisk/ arkitektonisk betydning	- Miljøet ligger delvis i opprinnelig kontekst. - Enhetlig bygningsmiljø som er representativt for regionen, men ikke lenger vanlig og hvor tunformen er bevart. - Inneholder bygninger med kulturhistorisk/ arkitektonisk betydning	- Miljøet ligger i en opprinnelig kontekst. - Bygningsmiljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken/funksjonen og hvor tunformen er bevart - Inneholder bygninger med stor kulturhistorisk/ arkitektonisk betydning
Kulturmiljøer i tettbygde områder (bymiljøer, boligområder)	- Miljøet er vanlig forekommende eller er fragmentert - Inneholder bygninger som har begrenset kulturhistorisk betydning	- Enhetlig miljø som er representativ for epoken, men ikke lenger vanlig - Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter og/eller kulturhistorisk betydning	- Enhetlig miljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken. - Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter og/eller av svært stor kulturhistorisk betydning
Tekniske og industrielle kulturmiljøer og rester etter slike (industri, samferdsel)	- Miljøet er vanlig forekommende - Inneholder bygninger uten spesielle arkitektoniske kvaliteter	- Miljøet er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig - Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter	- Miljøet er sjeldent og et spesielt godt eksempel på epoken - Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter
Andre kulturmiljøer (miljøer knyttet til spesielle enkeltbygninger, kirker, kulturlandskap, parker og lignende)	- Miljøet er vanlig forekommende og/ eller fragmentert - Bygninger uten spesielle kvaliteter - Vanlig kulturlandskap med endret topografi	- Miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig - Bygninger/objekter med arkitektoniske/kunstneriske kvaliteter - Vanlig kulturlandskap med noe endret topografi	- Miljø som er sjeldent og/eller et særlig godt eksempel på epoken. - Bygninger/objekter med svært høy arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet - Sjeldent/gammelt kulturlandskap

Figur 3-1: Kriterier for verdisetting i forhold til kulturminner og -miljø fra Statens vegvesens Håndbok 140.

3.4 Omfang

Omfangsvurderingen er et uttrykk for hvor store negative eller positive endringer det aktuelle tiltaket (alternativet) vil medføre for det enkelte område. Omfanget vurderes i forhold til alternativ 0.

I *Håndbok 140* er det lagt til grunn følgende kriterier for å vurdere tiltakets omfang:

	Stort positivt omfang	Middels positivt omfang	Lite/intet omfang	Middels negativt omfang	Stort negativt omfang
Kulturminner og -miljøers[1] endring og lesbarhet	Tiltaket vil i stor grad bedre forholdene for kulturminner/ miljøer Tiltaket vil i stor grad øke den historiske lesbarheten	Tiltaket vil bedre forholdene for kulturminner/ miljøer Tiltaket vil bedre den historiske lesbarheten	Tiltaket vil stort sett ikke endre kulturminner/ miljøer Tiltaket vil stort sett ikke endre den historiske lesbarheten	Tiltaket vil medføre at kulturminner/ miljøer blir skadet Tiltaket vil redusere den historiske lesbarheten	Tiltaket vil ødelegge kultur minner/ miljøer Tiltaket vil øde legge den historiske lesbarheten
Historisk sammenheng og struktur	Tiltaket vil i stor grad styrke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil i stor grad forsterke historiske strukturer	Tiltaket vil styrke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil forsterke historiske strukturer	Tiltaket vil stort sett ikke endre den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil stort sett ikke endre historiske strukturer	Tiltaket vil svekke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil redusere historiske strukturer	Tiltaket vil bryte den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil ødelegge historiske strukturer

Figur 3-2: Kriterier for verdisetting med hensyn til kulturminner og -miljø fra Statens vegvesens Håndbok 140.

3.5 Konsekvens

Med konsekvens menes de fordeler og ulemper et definert tiltak vil medføre i forhold til alternativ 0. Konsekvensvurderingen angis på en ni–delt skala fra meget negativ til meget stor positiv konsekvens.

Konsekvensen for et miljø/område fremkommer når man sammenholder miljøets/områdets verdi og omfang. Viften vist på figur 3-3 er en matrise som angir konsekvensen ut fra gitt verdi og omfang.

3.6 Konsekvensvurdering

Lagt på vurdering av verdi og omfang er konsekvensene for tiltaket tydeliggjort i Statens vegvesens *Håndbok 140*:
– meget stor positiv konsekvens (++++)
– stor positiv konsekvens (+++)
– middels positiv konsekvens (++)
– liten positiv konsekvens (+)
– ubetydelig/ingen konsekvens (0)
– liten negativ konsekvens (-)
– middels negativ konsekvens (--)
– stor negativ konsekvens (---)
– meget stor negativ konsekvens (----)

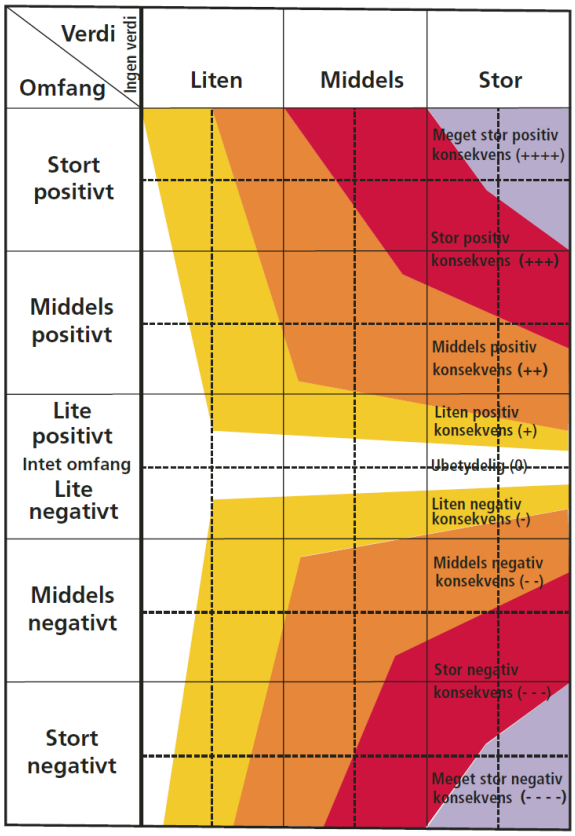

Figur 3-3: Konsekvensvifte fra Statens vegvesens Håndbok 140.

3.7 Utredning

Det ble ikke utført feltarbeid. Utreder bestilte en delrapport som kun tar for seg hva som finnes av eksisterende dokumenterte kulturminner. Dette ble gjort bl.a. ut fra tidsperspektivet; seks uker til rådighet. I konkurransegrunnlaget sto det at kulturdelen skulle utredes kort.

3.8 Begreper og definisjoner

3.8.1 Kulturminner og kulturmiljø

«Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Reglene om kulturminner og kulturmiljøer gjelder så langt de passer også for botaniske, zoologiske eller geologiske forekomster som det knytter seg kulturhistoriske verdier til.»

Lov om kulturminner av 9. juni 1978, § 2.

Kulturminner og kulturmiljøer er definert i lov om kulturminner. Kulturminner er definert som alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det er knyttet historiske hendelser, tro eller tradisjoner til. Begrepet kulturmiljøer er definert som områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Ved avgrensning av kulturmiljøer må det påvises hvilken helhet eller sammenheng kulturminnene inngår i.

3.8.2 Automatisk fredete kulturminner

«Følgende kulturminner fra oldtid og middelalder (inntil år 1537) er fredet:

a) Boplasser, huler, hellere med spor etter folk som har holdt til eller arbeidet der, hus- eller kirketufter, kirker, hus og byggverk av alle slag, og rester eller deler av dem, gårdshauger, gårds- og tunanlegg og andre bebyggelseskonsentrasjoner som stapelplasser og markedsplasser, byanlegg og liknende eller rester av dem.

b. Arbeids- og verkstedsplasser av alle slag som steinbrudd og annen bergverksdrift, jernvinneplasser, trekull- og tjæremiler og andre spor etter håndverk og industri.

c. Spor etter åkerbruk av alle slag, som rydningsrøyser, veiter og pløyespor, gjerder og innhegninger og jakt-, fiske- og fangstinnretninger.

d. Vegfar av alle slag med eller uten brolegging av stein, tre eller annet materiale, demninger, broer, vadested, havneanlegg og åreskifter, båtstøer og båtopptrekk, fergeleier og båtdrag eller rester av slike, seilsperringer, vegmerker og seilmerker.

e. Forsvarsverk av alle slag som bygdeborger, skanser, voller, vollgraver, festningsanlegg og rester av dem og dessuten varder, veter o.l.

f. Tingsteder, kultplasser, varp, brønner, kilder og andre steder som arkeologiske funn, tradisjon, tro, sagn eller skikk knytter seg til.

g. Steiner og fast fjell med innskrifter eller bilder som runeinnskrifter, helleristninger og hellemalinger, skålgroper, sliperenner og annen bergskurd.

h. Bautasteiner, kors og andre slike minnesmerker.

i. Steinsetninger, steinlegninger o.l.

j. Gravminner av ethvert slag, enkeltvis eller samlede felt, som gravhauger, gravrøyser, gravkammer, brannflakgraver, urnegraver, kistegraver, kirkegårder og deres innhengninger og gravmæler av alle slag.

Det samme gjelder samiske kulturminner som nevnt ovenfor fra mer enn 100 år tilbake.

Automatisk fredet er de til enhver tid erklærte stående byggverk med opprinnelse fra perioden 1537-1649, dersom ikke annet er bestemt av vedkommende myndighet. § 15 tredje og fjerde ledd får tilsvarende anvendelse for automatisk fredete byggverk fra perioden 1537-1649. Dispensasjon fra fredningen kan skje etter § 15 a.

Bestemmelsene i §§ 16-18 kommer til anvendelse for alle automatisk fredete byggverk som nevnt i første til tredje ledd så langt det passer.

Objekt eller område registrert av vedkommende myndighet eller avmerket i matrikkelen, jf. lov om eigendomsregistrering, som automatisk fredet kulturminne, skal alltid regnes som et automatisk fredet kulturminne, med mindre det føres bevis for det motsatte. »

Lov om kulturminner av 9. juni 1978, § 4.

«Med til et automatisk fredet kulturminne som nevnt i § 4, hører et område rundt dets synlige eller kjente ytterkant så langt det er nødvendig for å verne det mot tiltak som nevnt i § 3 første ledd. Området fastsettes særskilt av vedkommende myndighet etter loven.

Inntil et område som nevnt i første ledd er særskilt avgrenset, omfatter det et fem meter bredt belte regnet fra kulturminnets synlige ytterkant.»

Lov om kulturminner av 9. juni 1978, § 6.

3.8.3 Nyere tids kulturminner

Dette begrepet brukes i korthet om alle faste kulturminner fra tiden etter 1537.
Årstallet 1537 er satt som skillet mellom forhistorisk og historisk tid. Reformasjonen er begivenheten som er opphavet til dette tidsskiftet.

I denne utredningen er følgende nyere tids kulturminner omtalt: fredete bygninger, SEFRAK-registrerte bygninger, verneverdige bygninger, bygninger med annen vernestatus eller som har eller kan ha kulturhistorisk interesse.

3.8.4 SEFRAK

SEFRAK (Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge) er et landsdekkende register over bygninger og andre kulturminner eldre enn 100 år. Alle bygninger oppført før 1900 skal være registrert. I flere tilfeller er yngre bygninger tatt med. At en bygning er SEFRAK-registrert, medfører ingen juridisk beskyttelse.

3.8.5 Skildring av delområder og kulturmiljø

Delområdene er beskrevet hver for seg etter følgende mal:
– overordnete landskapselementer
– større landskapselementer
– generell kulturhistorisk oversikt
– automatisk fredete kulturminner
– nyere tids kulturminner
– potensial for funn av ikke-synlige kulturminner og behov for videre undersøkelser
– eventuell kulturmiljøavgrensning

3.8.6 Konflikt og direkte konflikt

Med begrepene konflikt og direkte konflikt i rapporten menes:
– konflikt: tiltaket påvirker et kulturminne på en negativ måte, men ikke fysisk. Teknisk inngrep finner sted i kulturmiljøet, i umiddelbar nærhet til kulturminnet, gjerne synlig.
– direkte konflikt: tiltaket berører et kulturminne fysisk, slik at det skades eller forsvinner. Konfliktgraden deles i denne rapporten inn i liten, middels og stor avhengig av tiltakets omfang og nærhet til kulturminnet.

3.8.7 Kulturminner

Automatisk fredete kulturminner har pr. definisjon stor/nasjonal verneverdi som enkeltobjekter. I kulturmiljøer kan likevel verdien av et automatisk fredet kulturminne rangeres som stor/middels/liten i forhold til den betydning kulturminnet har for det aktuelle miljøet.

Kriteriene for fastsettelse av verdi er et komplisert og sammensatt emne, og en verdifastsettelse vil derfor også måtte baseres på skjønn. Vurderinger i denne utredningen må kunne etterprøves av andre. Kulturminnene er derfor beskrevet og dokumentert med bilder.

I henhold til Statens vegvesens Håndbok–140 fastsettes verdier på objekter og områder ut fra følgende kriterier:
– opplevelsesverdier: tilknyttet identitets- og symbolverdier
– kunnskapsverdier: tilknyttet historie (bygning, sosiale forhold, næringsliv, begivenheter)
– bruksverdier: økonomisk verdi, brukspotensial og pedagogisk verdi

I tillegg legges det til grunn kriterier som representativitet, sjeldenhet, alder, autentisitet, homogenitet, variasjon, tidsbilde, tidsdybde, miljøbetydning og struktur.

Dessuten innplasseres kulturminner og kulturmiljø etter en samlet vurdering på en tredelt skala:
– stor verdi
– middels verdi
– liten verdi

3.8.8 Kulturmiljø

Vurdering av kulturmiljøene bygger på kriteriene for kulturminnene. I hovedsak bør alle tre punktene oppfylles for å stedfeste deres verdi.

Kulturmiljøet har stor verdi dersom det:
– er unikt eller svært viktig i en større kulturhistorisk sammenheng
– er meget viktig for kunnskap om områdets kulturhistorie
– er meget viktig for opplevelsen av områdets kulturhistorie

Et kulturmiljø med stor verdi må ha stor tidsdybde og ha flere enkeltelementer med stor verdi.

Kulturmiljøet har middels verdi dersom det:
– er sjeldent eller av betydning i en større kulturhistorisk sammenheng
– er av betydning for kunnskap om områdets kulturhistorie
– er av betydning for opplevelsen av områdets kulturhistorie

Et kulturmiljø med middels verdi kan være et miljø med stor tidsdybde og enkeltelementer med middels verdi. Alternativt kan fravær av tidsdybde kompenseres med enkeltelementer med høy verdi og et tydelig miljø rundt.

Kulturmiljøet har liten verdi dersom det:
– er vanlig forekommende eller av mindre betydning i en større kulturhistorisk sammenheng
– er av mindre betydning for kunnskap om områdets kulturhistorie
– er av mindre betydning for opplevelse av områdets kulturhistorie

Et kulturmiljø med liten verdi behøver ikke ha tidsdybde, men må ha flere enkeltelementer med middels verdi eller ha særlig interessant eller tydelig sammenheng.

Avgrensning av kulturmiljøene er lagt på to parametere som begge bør være til stede:
– en indre historisk sammenheng
– en synlig sammenheng i dag

3.8.9 Tiltaksområde

Tiltaksområdet er de områdene som blir direkte berørt av tiltaket under anleggs- og driftsfasen. Dette inkluderer inntaksdam, kraftstasjon og berørte areal langs alle elver/bekker og anleggsveg.

3.8.10 Influensområde

Influensområdet er definert som det området hvor det antas at kulturminner og historiske verdier kan påvirkes av tiltaket. Influensområdets avgrensning er lagt på kulturhistoriske premisser, omfang av inngrepet ved det aktuelle tiltak, topografi, vegetasjon samt kulturelt betingete visuelle/funksjonelle forhold og sammenhenger i landskapet.

4 KULTURMINNER OG KULTURMILJØ

4.1 Kulturhistorisk utvikling

4.1.1 Forhistorisk tid (10 000 f.Kr.–1537 e.Kr.)

Grensen mellom Norge og Finland ligger i innlandet, og strekker seg hovedsakelig langs elvene Anarjohka og Tana som renner gjennom skogkledde daler med en del jordbruk og bebyggelse. Der grensen skiller lag med elvene går grensen over stor øde skogs- og fjellvidder.

Automatisk fredete kulturminner og arkeologisk funn tyder på at den østre delen av Finnmark ble bosatt av veidefolk i tiden rett etter at landet ble bart etter istiden. Ytre deler av kysten ble isfritt for 14 000 år siden og innlandet for 10 000–8000 år siden.

Første spor etter mennesker i Finnmark er ved kysten. Fast bosetting i innlandet ser ut til å bli etablert mot siste halvdel av mesolitikum (9500–4000 f.Kr.). Bosettingsbildet er langt bedre dokumentert langs kysten med sine mange funn enn det mer sparsomme funnmateriale fra innlandet. Opplysningen som foreligger tyder på at bruk og bosetting av innlandet i forhistorisk tid var konsentrert langs de store elvene. Disse ligger lavt og er dekket med skog og hovedsakelig omgitt av vidder.

Bruken av landskapet i forhistorisk tid er knyttet til miljøet der klimaet har vært en faktor som har endret seg mest. Klimaendringer har ført til forskjellig vegetasjon i løpet av nærmere 14 000 år. Dagens vegetasjonsbilde ble etablert for omkring 3000 år siden da klimaet ble kaldere sammenliknet med foregående periode.

Finnmark har i vår tid subarktisk vegetasjon med store skogområder bestående av furu og bjørk. Furuskogene er hovedsakelig knyttet til innlandet og utgjør den nordvestligste utløperen av det euroasiatiske taigabeltet.

Tilgangen til vidde og skog samt store elver har gjort at menneskene hadde tilgang til ulike økologiske områder med forskjellig storvilt som rein, elg og bjørn, samt fisk. De store elvene skaper naturlige grenser over land for vilt, men også ferdselsveier mellom innland og kyst. Dette har ført til at elvedalene har mange automatisk fredete kulturminner tilknyttet jakt ved fangstanlegg. Fangstanlegg utgjør nærmere 90% av automatisk fredete kulturminner i planområdet, og mange av dem er svært store anlegg som er over én km lange. Disse store anleggene vitner om en omfattende fangstaktivitet. Det nest vanligste automatisk fredete kulturminnet er bosetting ved tufter/gammetufter.

Bosetting inne i fjordene og i innlandet i jernalder er lite undersøkt. Det bildet som tegner seg fra jernalder (500 f.Kr.–1066 e.Kr.) og i tidlige middelalder (1066–1537) er at Finnmark i hovedsak var et samisk bosettingsområde. For innlandet forble Finnmark samisk langt inn i historisk tid (1537–)

Planområdet har mange automatisk fredete kulturminner (fornminner) i forhold til omliggende områder. Kulturminnene som forekommer viser en sammenheng fra forhistorisk tid ved fangstgraver, og fra nyere tid ved gammetufter. Disse er konsentrert langs elvene og ligger i kvartærgeologiske løssmasser.

Gjenstandene som fremkommer er steinredskaper i form av avslag, skrapere, pilspisser, økser, andre typer redskaper.

I tiden frem mot vår tidsregning preges bosettingsmønsteret av økende mobilitet og en intensivering i bruken av innlandsområdene. En stor andel av de automatisk fredete kulturminnene i planområdet bør sees ut fra dette forholdet.

I denne perioden viser funn at fangstsamfunnene i Finnmark ble involvert i et byttenettverk med forbindelser helt til Sentral- og Øst-Russland. Kontaktene østover tilførte samfunnene metaller ved kopper, bronse og jern. Helleristninger viser at de hadde kontakt med Syd-Skandinavia.

I tiden frem mot vikingtid (800–1066 e.Kr.) ble handelsforbindelsene østover erstattet av større kontakt med norrøne samfunn. Den eldste bevarte øyenvitneskildringen av Finnmark finnes i en rapport fra den nordnorske høvding Ottar til den engelske konge Alfred den store (ca. 849–899). Ottar forteller bl.a. at finnene, dvs. samene, betalte skatt i form av pelsverk og dun til de nordnorske høvdingene.

Under Harald Hårfagre (ca. 850–ca. 932) ble skattleggingen av og handelen med samene et kongelig monopol som lå under nordnorske stormenn. Beskrivelser av dette er knyttet til lendmannen Torolv Kveldulvsson.

Mot slutten av vikingtiden ble kontakten med Syd-Skandinavia mindre tydelig samtidig som den styrket seg mot øst og fikk et større omfang enn tidligere. Denne handelsnettverket knyttes til skinnhandel med Novgorod ble byttet mot smykker, metaller og tekstiler, og varte frem til 1400-tallet.

Først da fisk ble en viktig handelsvare på 1200-tallet, økte norske interesser seg for Finnmark, og nordmenn bosatte seg. Omtrent samtidig begynte en innvandring fra sørøst av kareler, som var skattskyldige til Novgorod. Dermed begynte en mangehundreårig rivalisering om Finnmark mellom Norge og Russland med påfølgende væpnete konflikter med påfølgende fredsavtaler i 1251, 1326 og 1516. På begynnelsen av 1300-tallet lot Håkon 5. bygge festningen Vardøhus, som ble et viktig norsk støttepunkt.

Omkring 1530 grunnla den russiske munk Trifon et gresk-ortodokst kloster i Petsjenga, som ble et utgangspunkt for russisk bosetning og herredømme i det gamle norske skattlandet Kola. På 1500-tallet krevde Sverige, som Finland den gang tilhørte, rett til å skattlegge samene langs kysten av Finnmark.

4.1.2 Nyere tid (1537–1900)

Mot slutten av middelalderen og inn i nyere tid krevde Sverige, som Finland den gang tilhørte og Russland interesser i Finnmark. Dette medførte forskjellige oppfatninger omkring grensesetting.

Ved den svensk-russiske freden i Teusina 1595 anerkjente Russland Sveriges rett til å skattlegge Finnmark mellom Varanger og Malangen. Den svenske kong Karl 9. gjorde krav på herredømmet fra Varanger og helt til Tysfjord, og han planla et angrep på Vardøhus. De svenske kravene ble oppgitt ved freden i Knäred 1613 mellom Sverige og Danmark-Norge, men svenskene gjorde fortsatt stadige fremstøt mot Finnmark, bl.a. bygde de kirke i Kautokeino 1701. Like til 1700-tallet opprettholdt Norge, Sverige og Russland krav på dels på samme områder av Finnmark. Kautokeino, Karasjok og Utsjok regnet som felleseie mellom Norge og Sverige, og Sør-Varanger og Petsjenga som felleseie mellom Norge og Russland, mens Enare lå som felleseie under alle tre riker. Det hendte at samene ble skattlagt av både to og tre lands skatteoppkrevere. Ved grensetraktater med Sverige 1751 og med Russland 1826 ble grensene omsider fastlagt og er så å si ikke forandret senere.

Reindriftssamenes flyttinger mellom årstidsbeitene har pågått i århundrer og lenge uten hinder av nasjonalstatsgrensene, men etter at Finland kom under russisk herredømme i 1809, ble grensen mot Norge stengt i 1852.

Grensen til Finland ble stadfestet ved traktater i 1923. Denne grensestrekningen danner få naturlige hindringer for rein. Uten effektive sperringer vil rein fra de to landene krysse grensen med de ulemper dette vil medføre.

4.2 Automatisk fredete kulturminner

I henhold til Riksantikvarens database Askeladden er det registrert 149 automatisk fredete kulturminner i kulturmiljøet.

Automatisk fredete kulturminner som ligger lengre enn fem km fra grensen er utelatt pga. omfang samt at grensegjerdet verken vil komme i direkte eller indirekte (visuelt) konflikt med kulturminnene.

Konsentrasjonen av automatisk fredete kulturminner ligger langs vassdraget. Dette er naturlig da elven både er en naturlig grense for ferdsel samtidig som det er en ferdselsveg. I tillegg er det her løsmassene ligger, slik at det er enkelt å bygge fangstanlegg og andre tiltak som krever graving i undergrunnen.

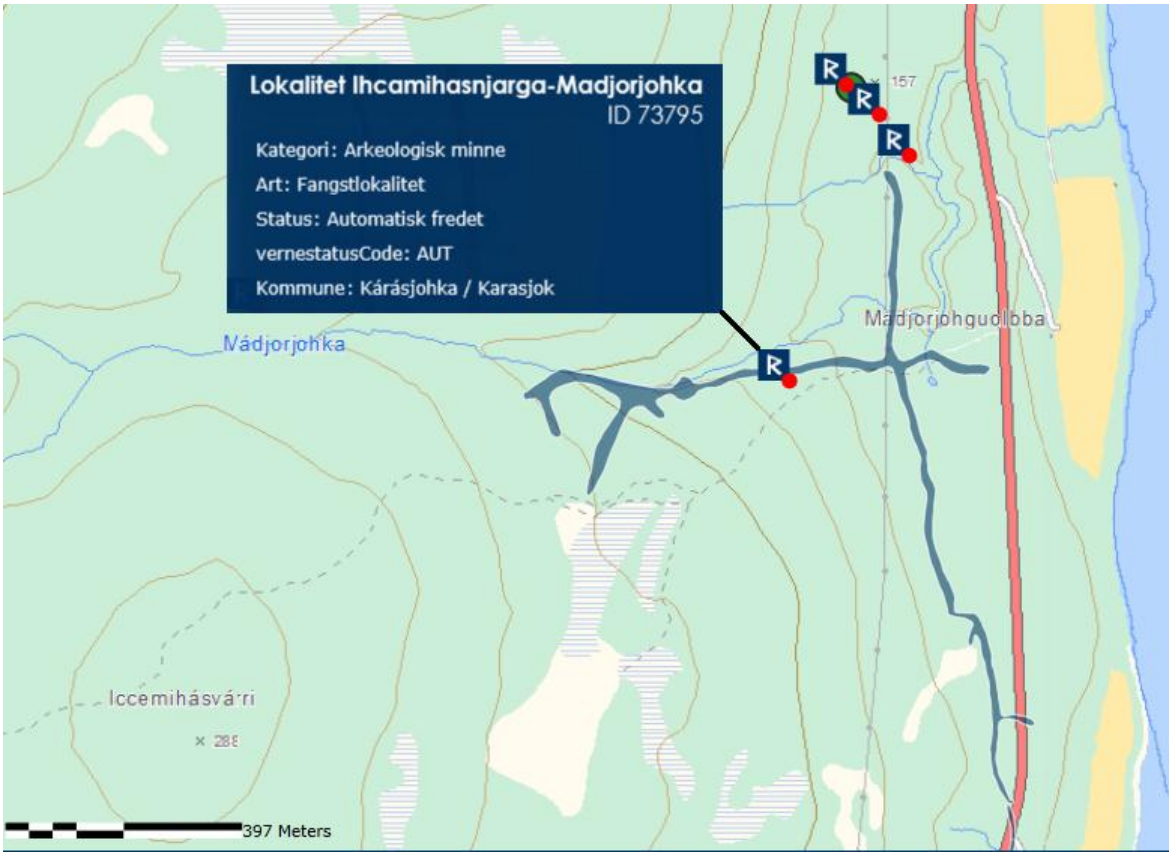

Figur 4-1: Oversikt over automatisk fredete kulturminner i delområde/strekning fra samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka til Levvajohka. Kulturminne ID 73795 består av kryssende fangstarmer der den ene er 1,5 km lang. Hele anlegget består av 168 fangstgroper.
Kilde: https://askeladden.ra.no/askeladden/. 26.10.2012.

Vannet har tilsynelatende vært et viktig knutepunkt, ferdselsåre og hinder for mennesker og dyr. Dette har ført til en konsentrasjon av kulturspor rundt vann. Området har hatt et rikt dyreliv: fisk, fugl og pattedyr har levd i og av elvene og blitt tiltrukket og kanalisert til og langs hovedvassdraget.

Kulturminnene vitner om en lang tids bruk og bosettingshistorie. I hovedsak er kulturminnene knyttet til jakt på hjortevilt, bosetting og jordbruk.

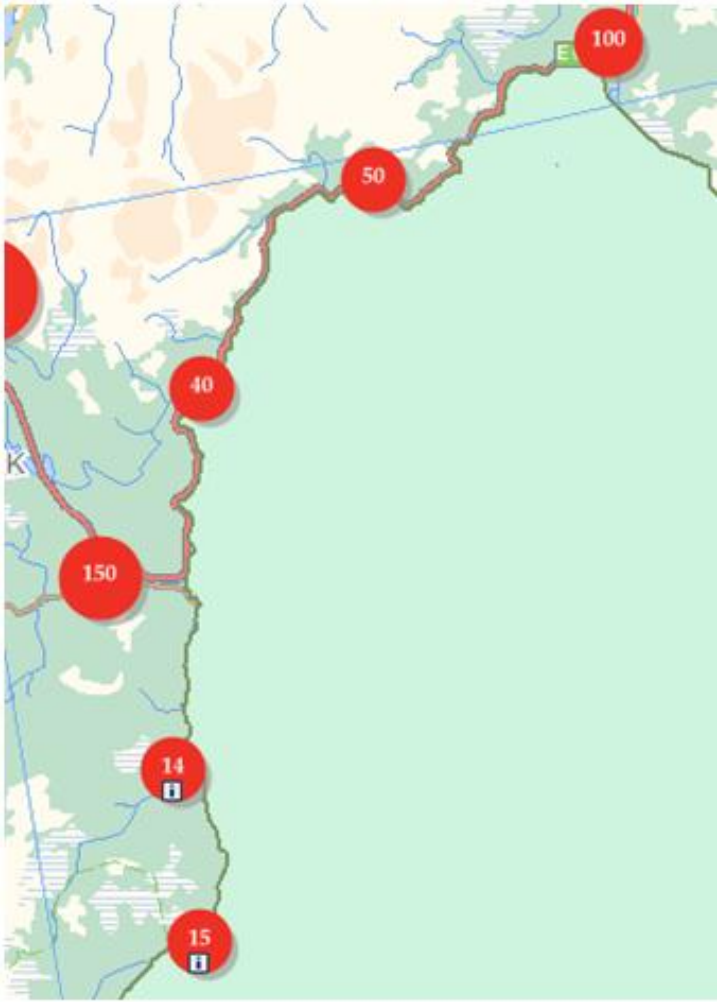

Figur 4-2: Oversikt over automatisk fredete kulturminner i hele kulturmiljøet.
Sammenlagt 149 automatisk fredete kulturminner.
Kilde: http://www.kulturminnesok.no/. 9.10.12.
Nærmere oversikt over de enkelte kulturminnenes plassering ligger i Appendix 1.

4.3 Automatisk fredete kulturminner i influensområdet

Influensområdet er begrenset siden de registrerte automatisk fredete kulturminnene ligger i en dal. Alle automatisk fredete kulturminnene i nærheten er således tatt med i *punkt 4.2 Automatisk fredete kulturminner* og i Appendix 1.

4.4 Potensielle funnområder for ikke-synlige kulturminner

Automatisk fredete kulturminner, arkeologiske funn og stedsnavn viser at området har en lang bosettingshistorie.

Områder der det forventes å ligge ikke-synlige automatisk fredete kulturminner er tilknyttet jordbruksområder og langs hele elven. Strekningen fra Angeli til Riksrøys 343 har således store potensialer.

4.5 Nyere tids kulturminner

Til sammen 302 nyere tids kulturminner ligger i de tre delområdene. Oversikt over de enkelte kulturminnenes plassering langs grensen ligger i Appendix 3.

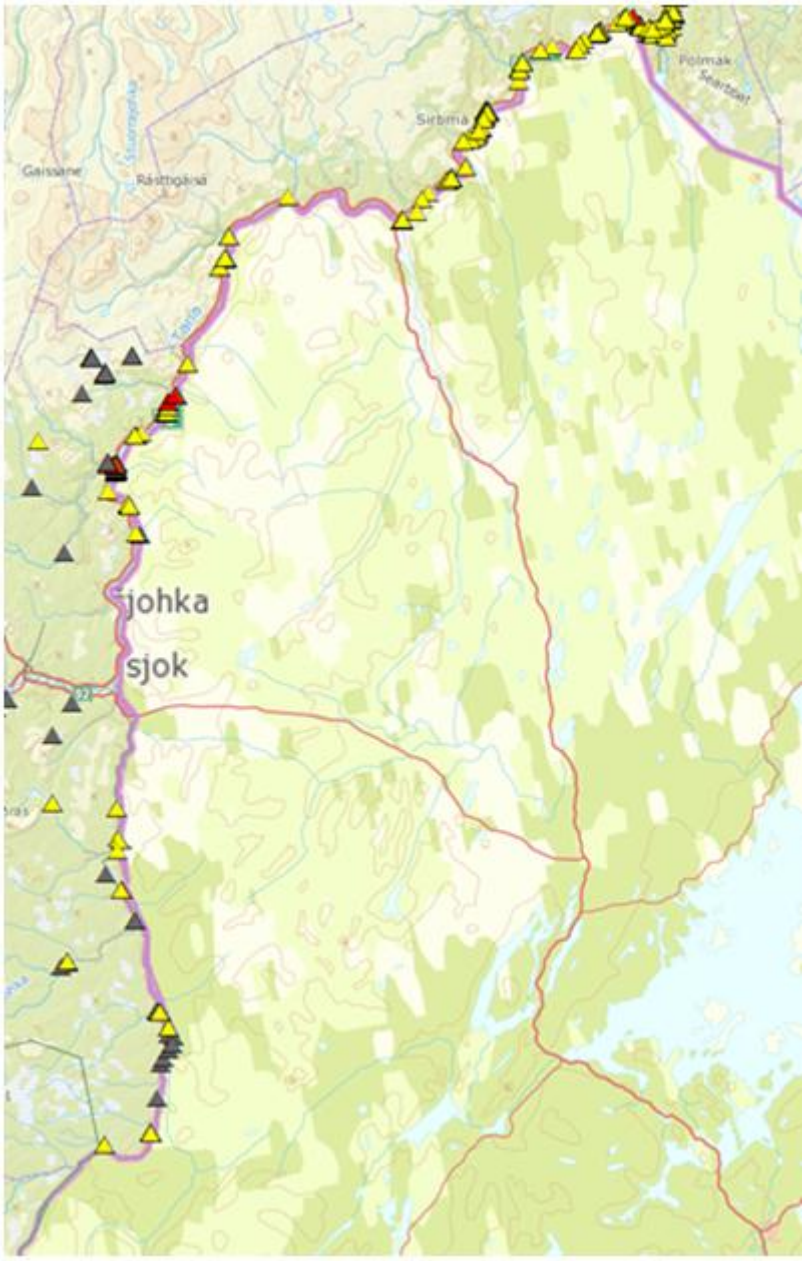

Figur 4-3: Oversiktsbilde. Nyere tids kulturminner i planområdet. 302 fredete bygninger fordelt på 20 steder. Nærmere oversikt over de enkelte kulturminnenes plassering ligger i Appendix 3.
Kilde: http://www.miljostatus.no/kart/. 10.10.12.

4.6 Fredete bygninger

14 fredete bygninger ligger i planområdet innen en avstand seks km fra grensen. Alle ligger 200–2 km. Oversikt over de enkelte kulturminnenes plassering langs grensen ligger i Appendix 2.

Figur 4-4: Oversiktsbilde. Nyere tids kulturminner i planområdet. 14 fredete bygninger fordelt på tre steder. Nærmere oversikt over de enkelte kulturminnenes plassering ligger i Appendix 2.
Kilde: http://www.miljostatus.no/kart/. 10.10.12.

4.7 Nyere tids kulturminner i influensområdet

Influensområdet er begrenset siden nyere tids kulturminner ligger i en dal. Alle nyere tids kulturminner i nærheten er tatt med i *punkt 4.5 Nyere tids kulturminner* og i *Appendix 3*.

4.8 Kulturmiljø

Verdien av de ulike delområdene er vurdert i forhold til hverandre. Kulturmiljøene er i utgangspunktet inndelt etter de strekningene som gjerdet er inndelt i henhold til konkurransegrunnlaget av 10.8.2012:
Strekning 1: Fra Angeli til samløpet av Karasjohka og Anarjohka.
Strekning 2: Fra Karasjohka og Anarjohka til Levvajohka.
Strekning 3: Fra Levvajohka til Riksrøys 343.

Kulturmiljøet er grovinndelt for å gi en enkel oversikt over et omfattende område med sine verdier og kulturminner og potensialer for kulturminner langs en 200 km langs strekning.

Kulturmiljøet er derfor inndelt i følgende delområder/strekninger:

1. Delområde/strekning fra Angeli til samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka
2. Delområde/strekning fra samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka til Levvajohka
3. Delområde/strekning fra Levvajohka til Riksrøys 343

Figur 4-5: Oversikt over inndeling av kulturmiljøet i tre delområder/strekninger.
Kart: http://kart.statkart.no/adaptive2/default.aspx?gui=1&lang=2.
Bearbeidet: Odel.

4.8.1 Delområde/strekning fra Angeli til samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka

Beskrivelse

Strekningen ligger i en skogkledd dal på vidda langs grensen til Finland, 220–120 moh. Arealet avgrenses av elven Karasjohka mot nord og elven Anarjohka mot øst.

Anarjohka er grenseelven mellom Finland og Norge. Langs Anarjohka strekker det seg en lokalveg med korte stikkveger. Dalen elven renner igjennom er vid og lav, og kledd hovedsakelig av bjørkeskog.

Figur 4-6. Delområde/strekning fra Angeli til samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka.
Kart: http://kart.statkart.no/adaptive2/default.aspx?gui=1&lang=2.
Bearbeidet: Odel.

Tiltak: Grensegjerde.

Verdi

Strekningen er i mindre grad berørt av nyere tids inngrep. Eneste større nyere tids inngrep er E6, rv. 92 og mindre veger langs grensen. Langs elven ligger det enkelte spredde gårder med tilhørende jorder, og annen bebyggelse.

Strekningens automatisk fredete kulturminner er i hovedsak fangstanlegg. Disse består av fangstgraver som ligger for seg selv eller inngår i anlegg som kan være opptil 1 km. Hovedsakelig er de 100–200 m lange. Et mindretall av de automatisk fredete kulturminnene er bosetting-aktivitetsområder med mulige steinaldertufter, gammetufter og tradisjonslokalitet.
Nyere tids kulturminner består av enklere bygninger, i hovedsak tilknyttet jordbruk.

Ut fra tetthet, alder, tilstand og særegenhet på de ulike kulturminnene som ligger i et område som i liten grad har inngrep fra nyere tid, vurderes delområdet å ha middels og lokal verdi.

Verdivurdering kulturminner	Verdivurdering kulturmiljø
Liten *Middels* *Stor* |----------|----------| ▲	*Liten* *Middels* *Stor* |----------|----------| ▲

Tabell 4-1: Verdivurdering av kulturminner og kulturmiljø.

Kulturminner

Automatisk fredete kulturminner: 32.
Potensiale for funn av ikke-synlige automatisk fredete kulturminner: Stort.
Nyere tids kulturminner: 40.
Verdi: Middels og regional.

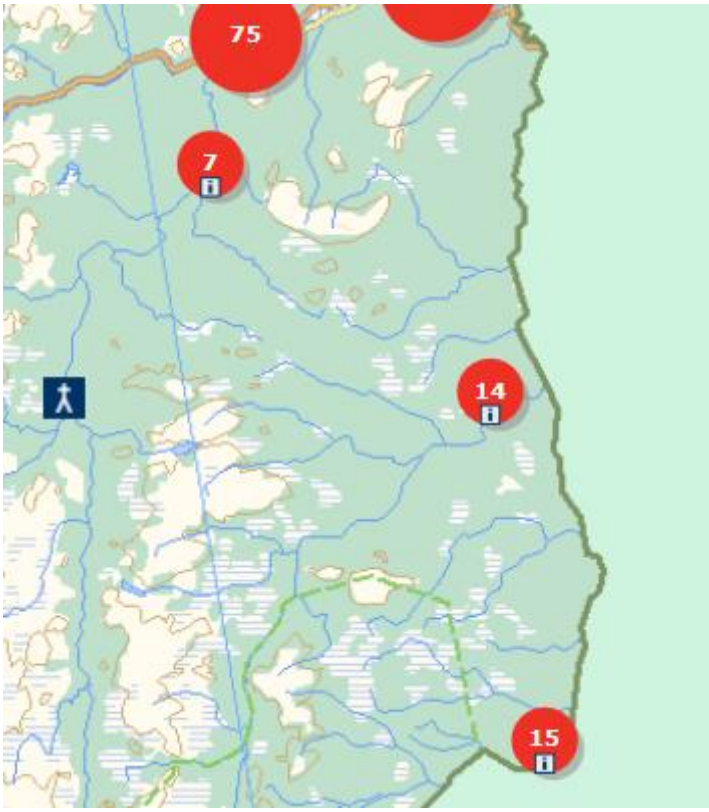

Figur 4-7. Oversikt over automatisk fredete kulturminner i delområdet.
Kilde: http://www.kulturminnesok.no/. 9.10.12.

4.8.2 Delområde/strekning fra samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka til Levvajohka

Beskrivelse

Strekningen ligger på vidda langs grensen til Finland, 120–100 moh. Arealet avgrenses av elven Karasjohka mot syd og elven Deatnu (Tana) mot øst og av elven Levvajohka mot nord.

Deatnu (Tana) er grenseelven mellom Finland og Norge. Elven er forholdsvis vid på dette området med store sandbanker. E6 ligger parallelt med elven sammen med oppdyrkete moer. Dalen elven renner igjennom er vid og lav, og kledd hovedsakelig av bjørkeskog.

Figur 4-8. Delområde/strekning fra samløpet av elvene Karasjohka og Anarjohka til Levvajohka.
Kart: http://kart.statkart.no/adaptive2/default.aspx?gui=1&lang=2.
Bearbeidet: Odel.

Tiltak: Grensegjerde.

Verdi

Strekningen er i mindre grad berørt av nyere tids inngrep. Eneste større nyere tids inngrep er E6. Langs elven ligger det enkelte spredde gårder med tilhørende jorder, og annen bebyggelse.

Strekningens automatisk fredete kulturminner er i hovedsak fangstanlegg. Det største

fangstanlegget består av 168 fangstgroper som ligger i et kryss, der den lengste armen er 1,5 km lang, og krysser E6 (se fig. 4.1). Øvrige fangstanlegg er enkeltstående fangstgroper til anlegg bestående av nærmere 100 fangstgroper som strekker seg opptil 800 m. Vanlig lengde på fangstanleggene er rundt 500 m. Disse strekker seg hovedsakelig langs E6 og da på begge sider av veien, men med hovedvekt mellom veien og elven.

Et mindretall av de automatisk fredete kulturminnene er bosetting-aktivitetsområder ved gammetufter og andre bosetningsspor, kirkesteder, funnsted av steinøks og steinkniv og utmarkskulturminne.

Nyere tids kulturminner består av enklere bygninger, i hovedsak tilknyttet jordbruk.

Ut fra tetthet, alder, tilstand og særegenhet på de ulike kulturminnene som ligger i et område som i liten grad har inngrep fra nyere tid, vurderes delområdet å ha stor og regional verdi.

Verdivurdering kulturminner	Verdivurdering kulturmiljø
Liten *Middels* *Stor* |----------|----------| ▲	*Liten* *Middels* *Stor* |----------|----------| ▲

Tabell 4-2: Verdivurdering av kulturminner og kulturmiljø.

Kulturminner

Automatisk fredete kulturminner: 72.
Potensiale for funn av ikke-synlige automatisk fredete kulturminner: Stort.
Nyere tids kulturminner: 114 (hvorav én fredet bygning).
Verdi: Stor og regional.

Figur 4-9. Oversikt over automatisk fredete kulturminner i delområdet.
Kilde: http://www.kulturminnesok.no/. 9.10.12.

4.8.3 Delområde/strekning fra Levvajohka til Riksrøys 343

Beskrivelse

Strekningen ligger på vidda langs grensen til Finland, 19–150 moh. Arealet avgrenses av elven Levvajohka mot vest, av elven Deatnu (Tana) mot syd, og av Riksrøys 343 mot øst.

Deatnu (Tana) er grenseelven mellom Finland og Norge. Elven er forholdsvis vid på dette området med store sandbanker. E6 ligger parallelt med elven sammen med oppdyrkete moer. Dalen elven renner igjennom er vid og lav, og kledd hovedsakelig av bjørkeskog.

Figur 4-10. Delområde/strekning fra Levvajohka til Riksrøys 343.
Kart: http://kart.statkart.no/adaptive2/default.aspx?gui=1&lang=2.
Bearbeidet: Odel.

Tiltak: Grensegjerde.

Verdi

Strekningen er i mindre grad berørt av nyere tids inngrep. Eneste større nyere tids inngrep er E6. Langs elven ligger det vekselvis jordbruksområder med til dels store oppdyrkete areal, med tilhørende jorder, og annen bebyggelse, og større områder uten bebyggelse.

Automatiske fredete kulturminner i området består hovedsakelig av fangstanlegget bosetting-aktivitetsområder ved gammetufter og andre bosettingsspor. Fangstanleggene består av enkeltstående fangstgroper til større sammenhengende felt på opptil 500 m bestående av 59

fangstgroper.

Vanlig lengde på fangstanleggene er rundt 50–200 m. Disse strekker seg hovedsakelig langs E6 og da på begges sider av veien, men med hovedvekt mellom veien og elven.

Et mindretall av de automatisk fredete kulturminnene er utmarkskulturminner.

Nyere tids kulturminner består av enklere bygninger, i hovedsak tilknyttet jordbruk.

Ut fra tetthet, alder, tilstand og særegenhet på de ulike kulturminnene som ligger i et område som i liten grad har inngrep fra nyere tid, vurderes delområdet å ha stor og regional verdi.

Verdivurdering kulturminner	Verdivurdering kulturmiljø
Liten *Middels* *Stor* |----------|----------| ▲	*Liten* *Middels* *Stor* |----------|----------| ▲

Tabell 4-3: Verdivurdering av kulturminner og kulturmiljø.

Kulturminner

Automatisk fredete kulturminner: 45.
Potensial for funn av ikke-synlige automatisk fredete kulturminner: Stort.
Nyere tids kulturminner: 148 (hvorav 13 fredete bygninger).
Verdi: Middels og regional.

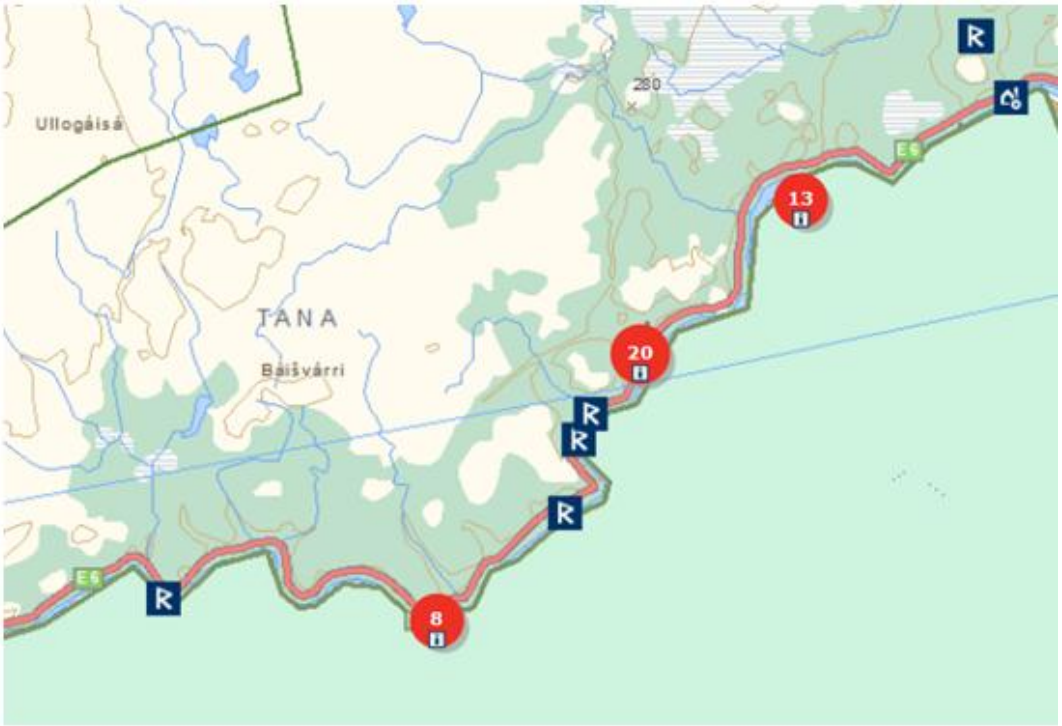

Figur 4-11. Oversikt over automatisk fredete kulturminner i delområdet.
Kilde: http://www.kulturminnesok.no/. 9.10.12.

5 KONSEKVENSVURDERING

5.1 0-alternativet

Ingen tiltak. Dagens situasjon beholdes. 0-alternativet medfører at dagens tilstand forblir uendret.

5.2 Utbygging av grensegjerde

Grensegjerdet er et teknisk inngrep og blir synlig i terrenget.

Gjerdestolper blir satt ned i undergrunnen. Dette vil medføre at der det krysser store sammenhengende fangstanlegg vil gjerdet komme i direkte konflikt med automatisk fredete kulturminner, eventuelt også andre enkeltstående automatisk fredete kulturminner. Videre kan tiltaket komme i konflikt med ikke-synlige kulturminner samt immaterielle samiske kulturminner.

5.3 Konsekvens i driftsfasen

Konsekvensen i anleggsfasen vil være større enn konsekvensen i driftsfasen.

Anleggsfasen vil medføre aktivitet og mindre tekniske inngrep som kjørespor.

5.3.1 Omfang og konsekvenser av de ulike tiltaket

Tiltakene er planlagt i et område som har til dels stor tetthet av automatisk fredete kulturminner som har stor utstrekning, og går der tettheten er størst.

Grensegjerdet kommer tilsynelatende i direkte konflikt med flere automatisk fredete kulturminner, og ligger i et kulturmiljø som vurderes å ha middels og regional verdi.

Tiltak blir synlig fra et stort antall omliggende kulturminner.

Omfang: Middels negativt.
Konsekvens: Liten/middels negativt.

6 AVBØTENDE TILTAK

6.1 Vurdering av behov og mulighet for avbøtende tiltak

Grensegjerdet kommer i direkte og indirekte konflikt med automatisk fredete kulturminner, og i indirekte konflikt med fredete bygninger og nyere tids kulturminner.

Grensegjerde

Tiltaket medfører tekniske inngrep på automatisk fredete kulturminner.

Konflikt

Grensegjerden vil bli liggende over automatisk fredete kulturminner. Den største konflikten ligger eventuelt i at gjerdestolper blir satt ned i automatisk fredete kulturminner. Videre vil gjerdet bli synlig fra et stort antall kulturminner i omgivelsene.

Konfliktreduksjon

I utgangspunktet er det viktig å legge tekniske inngrep i terrenget slik at de synes minst mulig. Det lar seg vanskelig gjøre her. Avbøtende tiltak kan være å legge gjerdet utenom store sammenhengende automatisk fredete kulturminner der det er mulig og hensiktsmessig.

6.2 Behov for supplerende undersøkelser

Kulturmiljøet og strekningen vurderes samlet til å være av stor arkeologisk interesse.

Tiltaket planlegges i et område som er rikt på automatisk fredete kulturminner, og området har derfor stort potensiale for funn av nye tids kulturminner. Dette gjelder særlig boplasser/gammetufter, men også immaterielle samiske kulturminner.

Hele strekningen bør på utvalgte steder undersøkes nærmere for å finne andre typer kulturminner som boplasser og immaterielle samiske kulturminner.

Rapporten vurderer at det ikke behov for supplerende undersøkelser av nyere tids kulturminner siden disse ser ut til å være gjenstand for omfattende dokumentasjon.

7 LITTERATUR, KART OG ANDRE KILDER

Landbruks- og matdepartementet, 2011–2012: *Reindriftsavtalen 2012/2013, og endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m.* Prop. 104 S (2011–2012).
Kilde: http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/prop/2011-2012/prop-104-s-20112012/4/9.html?id=680898.

Store norske leksikon: *Finnmark – historie*. Kilde: http://snl.no/Finnmark/historie. 22.10.2012.

Ukjent forfatter, 1970: *Egil Saga*. Oversatt av Hallvard Lie.

Sør-Varanger Historielag, 2003: Sør-Varanger 1826–1906. Fra fellesdristikt til lokalforvaltning.

Østmo, E. og Hedeager, L. 2005: *Norsk arkeologisk leksikon.* Pax Forlag.

Konkurransegrunnlaget

Boazodoallohálddahus, Reindriftsforvaltningen, Båatsoe-burriej reereme, 10.8.2012: *Konkurransegrunnlaget.*

Generell litteratur

Riksantikvaren, 2003: *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutreiingar*.

Statens vegvesen, 2006: *Håndbok 140. Del I. Prinsipper og metodegrunnlag*.

Statens vegvesen, 2006: *Håndbok 140. Del II a. Metodikk for vurdering av ikke-prissatte konsekvenser*.

Statens vegvesen, 2006: *Håndbok 140. Del III. Eksempel*.

Statens vegvesen, 1995: *Håndbok 140. Del I. Prinsipper og metodegrunnlag*.

Statens vegvesen, 1995: *Håndbok 140. Del II a. Metodikk for vurdering av ikke-prissatte konsekvenser*.

Statens vegvesen, 1995: *Håndbok 140. Del III. Eksempel*.

Generell kulturhistorisk litteratur

Christensen, A.I. 1995: *Den norske byggeskikken*. Hus og bolig på landsbygda fra middelalder til vår egen tid. Pax Forlag.

Rygh, O. *Norske Gaardnavne.*

Databaser

Riksantikvaren: Fornminneregisteret/Askeladden. Databasen for kulturminner: http://askeladden.ra.no/sok/index.jsp

Kulturhistorisk museum. Universitetet i Oslo: Oldsaksamlingens – arkeologisk

tilvekstkatalog: http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/oslo/hovedkat.html

Miløstatus.no: http://www.miljostatus.no/kart/

Direktoratet for naturforvaltning: Naturbase:

Kart

http://www.norgeibilder.no/
http://www.miljostatus.no/kart/
http://www.kulturminnesok.no
http://maps.google.no/maps?hl=en&tab=wl

Informanter

Thor-Andreas Basso, førstekonsulent, seksjon kulturminner, Varangerbotn, Sametinget